

Cím: Latin-amerikai gitármuzsika a 20. századból

A szerző(k) és / vagy előadó(k) neve: Zsigmond Arnold Zsombor

Intézmény, kar: ELTE Apáczai Csere János Gyakorló
Gimnázium és Kollégium, ELTE BTK Művészetközvetítő és
Zenei Intézet

Szak, specializáció, évfolyam: 10. évfolyam

Témavezető(k) neve, tudományos fokozata, beosztása:
Dr. Pintér Tünde Kornélia, PhD, ELTE Apáczai Csere János
Gyakorló Gimnázium és Kollégium

Reményi Árpád, Váci Bartók-Pikéthy Zeneművészeti
Szakgimnázium és Zeneiskola, AMI

A műsor összeállításának szempontjai

Gyermekkorom óta érdeklődöm a spanyol/latin-amerikai kultúra iránt. A spanyol nyelvet önszorgalomból tanultam is, így bármikor, ha egy új zenemű elsajátítására kerül a sor, lehetőleg ebből a stílusirányzatból szeretek választani. A műsor összeállításában fontos szerepet játszott a saját ízlésem és zenei képzettségem, amely során Heitor Villa-Lobos 1. prelűdjére, valamint Leo Brouwer, kubai zeneszerző, *Danza Del Altiplano* című darabjára esett a választásom. Mindkét zenemű közel áll a szívemhez, de két különböző ok miatt.

A zeneiskolai tanulmányaim második évében jártam, mikor először vettem részt tanszaki koncerten. Az egyik fellépő, nálam idősebb diáktársam adta elő Leo Brouwer darabját, ami teljesen lenyűgözött. Azelőtt még sosem hallottam ehhez fogható gitármuzsikát. Akkor döntöttem el, hogy én is szeretnék ilyen szintre eljutni, és hogy hasonló darabokat játszhaszak. Villa-Lobos prelűdjét az idei tanévben hallottam először, azonban egyből megfogott a darab zenei jellegzetessége, így azonnal elhatároztam, hogy megtanulom. Korábban is játszottam már hasonló jellegű gitárdarabokat, melyek közös vonása, hogy gyakran előfordul bennük az ún. *rasgueado* pengetési technika, amely része a flamenco gitárzenének. Dolgozatomban az említett két zeneművet kívánom bemutatni, mindeközben érintem a darabok általam elképzelt előadási koncepcióját.

A műalkotások történeti és elméleti kontextusának tisztázása

Leo Brouwer: *Danza Del Altiplano*

Leo Brouwer kubai származású zeneszerző, 1939-ben született Havannában. Egész életében fontos szerepet játszott a zene, hiszen egy zenei körökben mozgó családba született. Kisgyerekként gyakran hallotta a helyi „populáris” zenéket, például cha cha cha-kat, azonban ő mégis inkább a klasszikus zene iránt érdeklődött. Nagyon sokat foglalkozott klasszikus zenetörténettel, tinédzser korában már az európai zeneszerzők szimfóniáit analizálta. Éveken át tartó kitartó munkájának köszönhetően ösztöndíjat nyert egy általa választott amerikai egyetemre, New Yorkba, a Juilliard iskolába. Ezt követően 1962-ben megírta a *Danza Del Altiplano* című művét. [3]

A zeneszerző művében az altiplanói fennsíkot eleveníti fel. A darab címe magyarra fordítva azt jelenti, hogy a magas síkságok tánca. Altiplano egy létező hely, az Andok fennsíkjainak egyike Peruban. A mű egyik érdekessége, hogy bár a keletkezés idején Brouwer elsősorban az avantgárd stílusában komponált, ennek ellenére a *Danza Del*

Altiplano nacionalista stílusjegyeket őriz mivel a zeneműre nagy hatással volt a dél-amerikai népzene. [4]

A darab előadásmódjának szempontjából számos előadó, köztük Leo Brouwer is úgy adta elő a darabot, hogy egy rövid improvizált bevezetést játszott a darab elején. Mindez a dél-amerikai jellegnek köszönhető, ugyanis akkoriban a latin-amerikai népzeneészek gyakran improvizáltak a már begyakorolt darabokhoz.

Egyesek szerint a darab harmóniai vázát tekintve megfigyelhetjük, hogy az egész mű pentaton skálára épül, amely annak is köszönhető, hogy a korban a zeneszerzők jellemzően a pentaton skálát vették alapul. A mű első 18. ütemében lévő dallamban is már egyből felfedezhető egy pentaton jellegű hangzás. Némely zenekritikus szerint ez a pár ütem kísértetiesen hasonlít egy, az Andokban és Peru egyes részein is használt népi hangszer hangjára, a quenára. A hangszer hangjának utánzására való törekvés megfigyelhető a felsőbb fekvésekben játszaskor is a 38. ütem környékén. [4]

Maga a „danza” része a műnek csak a 42. ütemnél kezdődik Brouwer elmondása szerint. Elemzők és a saját megfigyelésem szerint is a danza jelleg még inkább érzékelhető egyes helyeken, ahol a hangok elrendezése olyan, mintha a mű hat nyolcadban lenne írva, miközben az egész egy háromnegyedben íródott zenemű. A táncból egy rövid, felső fekvéses akkordos rész vezet át minket egy következő szakaszba, ami a fő téma visszatérése, annyi különbséggel, hogy ezt a zeneszerző már gyorsabb tempóra írta.[4]

Az átvezető szakasz zenei anyaga minden bizonnyal az Andokban használt pengetős hangszert, a charangót igyekezett imitálni. Ez a hangszer a gitár testvérhangszere, egyben a perui népzene egyik legfontosabbja. 10 húros, és jellemzően akkordos darabokat szoktak rajta előadni, ezért könnyedén beleilleszthető a darab átvezető szakaszába.

Összességében a darabról elmondható, hogy kis terjedelme ellenére számos különböző karaktert jelenít meg a quenától a charangóig, a gyors részekről a lágyszó lassú részekig. Ennek köszönhetően a zenemű kitűnően tükrözi az Andok sokszínűségét, és mindezek mellett egy rövid betekintést nyújt a hallgatóság számára a dél-amerikai emberek népzenejébe.

Heitor Villa-Lobos prelúdjei

Heitor Villa-Lobos, brazil származású zeneszerző 1887-ben született Rio de Janeioban. Több hangszeren is megtanult játszani gyerekkorában, például klarinéton és a gitáron. Zenei pályáját kávéházi muzsikusként kezdte, ezután 1905 környékén Villa-Lobos felfedezte a vidéki Brazília zenéjét, amely portugál, afrikai és indián jellegeket őrzött. Élete során még Párizsban is tanult. Sokszínű ismereteinek köszönhetően rengeteg stílusban írt zenét. Legelső művei az itt hallott gitárdarabokon alapultak. Később, az 1910-as évek környékén elkezdett komolyabb gitárdarabokat is komponálni, például vonósnégyeseket, zongoradarabokat, szimfóniákat és klasszikus gitárra íródott, szólógitárdarabokat. Ezek közé tartoznak a prelúdjei is. Összesen 5 prelűdöt írt, melynek az 1940-ben íródott, első darabjáról szeretnék beszélni. Elterjedt még a lírai dallam elnevezése is a műnek. [11], [12]

A klasszikus gitáron tanulók repertoárjában fontos szerepet tölt be Heitor Villa-Lobos munkássága. A zeneszerző zenéjére nagy hatással volt a brazil népzene, aki több ezer mérföldet is megtett a hatalmas Brazília különböző részeinek népzenei felkutatására.

Villa-Lobos gitárműveit gyakran a brazil „choro” kifejezéshez szokták társítani. A „choro” kifejezés sírást, panaszkodást jelent, ennek ellenére egy olyan zenei műfajt foglal magába a 19. század elejéről, amit gyors és vidám tempóban, illetve jellemzően összetett ritmusokkal adtak elő Rio de Janeioban. Sokan a chorót tekintik az első jelentős városi popzenének. Villa-Lobos nacionalista jellegéből adódóan olyan zenét komponált, amely alapvetően a brazil népzene jellegzetességeit jeleníti meg. [1], [2], [6]

A 19-20. századi zeneszerzők műveiben jelentős szerepet kapott a klasszikus zene és a folklór (népzene) ötvözése. Ennek megvalósítása eleinte komoly fejtörést okozott, mivel eredetileg a népzene elkülönítjük a klasszikus zenétől. Ebből kifolyólag a zeneszerzők az eredetileg klasszikus stílusban íródott műveikbe integrálták a népzene jellegzetes ritmusait, akkordjait, és olyak a dallamokat is.

Az első prelűd erős érzelmeket fejez ki, melyet a dallamokkal hoz létre. Ez is egy fontos jellegzetessége a brazil folklórnak. A folklór hatásának tekinthető, hogy ugyan a darab gitárra íródott, mégis megtalálhatóak benne más tradicionális brazil hangszerek hatásai. Példaként felhoznám a cavanquinho, amely egy 4 húros hangszer, nagyban hasonlít az ukulelére és a gitárra. A hangszer a zeneműben való megjelenését a gyors akkordváltások jelzik.

Ezen túlmenően a művet egy háromtagú forma jellemzi, amely egy kezdő szakaszból, egy következő szakaszból és a kezdő szakasz ismétlődéséből áll. Ebből kifolyólag a darab

általánosan A-B-A jelölésekkel írható fel. A művet Villa-Lobos e-mollban komponálta, ugyanakkor egy vidámabb karakterű E-Dúr is felcsendül a mű „B” szakaszában. A gitárdarab jellegzetessége, hogy alapvetően az ellentétekre épül; a lírai, lassúbb részek utat adnak egy gyorsabb, erőteljesebb szakasznak. *Andantino espressivo* tempómegjelölést olvashatunk a kották elején, ami tulajdonképpen annyit jelent, hogy lassacskán és kifejezően kell előadni a darabot. A „B” szakaszban a tempómegjelölés „*piu mosso*”, ami annyit takar, hogy mozgalmasabban kell játszani, mint az „A” szakaszt. Ez a tempóváltás is azt bizonyítja, hogy a zeneszerző a choróból merített ihletet a mű komponálásakor, mivel a choróban gyakori jelenség a dinamika változtatása darabon belül. [5], [7], [9], [10]

A mű nemcsak az érzelemkifejező hatása miatt jelentős, hanem egyúttal egy meglehetősen „technikás” darab, mivel több évnyi hangszerestudás szükséges annak tökéletes elsajátításához. A gitárművésznek olyan kihívásokkal kell szembe néznie, mint például a megfelelő hangerősség elérése, a dinamika fenntartása, valamint az arpeggio technikájának ismerete. Az arpeggio egy olyan zenei díszítómód, amely során a hangszeren lejátszott akkordokat hangjaira bontva szólaltatja meg az előadó. Ez az egyik kulcstechnikája a darabnak, azaz a dallam és a kísérő hangok egyensúlyának fenntartása, különösen a mű elején. [5]

Az első prelúd nagyban eltér a többitől. A magas és mély hangok tökéletes összhangjának köszönhetően az 5 prelúd közül ez a legjellegzetesebb, legtöbbet játszott és a legfelismerhetőbb darab. A gitármű hűen tükrözi Villa-Lobos a hangszer megszólaltatásához fűződő professzionális hozzáértését. Ebben a művében a zeneszerző tökéletesen kihasználja a gitár lehetőségeit, a melankolikus, halkabb érzéseket kiváltó részeitől kezdve egészen a vidám, erőteljesebb szakaszokig. [8]

Összegzés

Az általam elemzett két mű nagyban eltér egymástól. Két különböző korban élő zeneszerző komponálta, két eltérő stílusban, mégis megfigyelhetünk közös vonásokat. Mind Villa-Lobos, mind Brouwer a dél-amerikai kultúrát, zenét és tájat igyekszik bemutatni és megismertetni a fentebb elemzett művekben. Mindkét zeneszerző munkásságára nagy hatással volt a dél-amerikai népzene, ami meg is látszik a darabjaikban.

Összességében a két műről elmondható, hogy jelentős zenei értékekkel rendelkeznek, zeneileg igen kifejlett darabok, melyeknek megfelelő eljátszásához szükség van a klasszikus gitár megfelelő művelésére.

Felhasznált irodalom

- [1]<http://www.marcoruviaro.com/clube-do-choro/> (2024.12.30.)
- [2]<http://www.maria-brazil.org/choros.htm> (2024.12.30.)
- [3]<https://www.allenmichaelmusic.com/blog/tag/danza+del+altiplano> (2024.12.30.)
- [4]<https://www.youtube.com/watch?v=VmfGhew1iLw> (2024.12.30.)
- [5]<https://www.siccasguitars.com/2024/10/20/exploring-prelude-no-1-by-heitor-villa-lobos-a-masterpiece-of-classical-guitar/> (2024.12.30.)
- [6]<https://web.archive.org/web/20100124124633/http://www.guitarramagazine.com/villaloboschoro> (2024.12.30.)
- [7]<http://mek.niif.hu/00000/00056/html/220.htm> (2024.12.30)
- [8]<https://www.youtube.com/watch?v=RUfnwaEaAag> (2025.01.03)
- [9]<https://classicalguitaranalysis.wordpress.com/tag/classical-guitar/> (2024.12.30.)
- [10]https://www.researchgate.net/publication/341656333_15_Stylistic-Interpretative_Analysis_of_the_Creation_for_Guitar_Solo_by_Heitor_Villa_Lobos_Preludes_no_1-4 (2024.12.30.)
- [11] *Brockhaus Riemann zenei lexikon I–III.* Szerk. Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht. Budapest: Zeneműkiadó. 1983–1985. (2024.12.30)
- [12] John Burrows: *A klasszikus zene.* Mérték Kiadó, Budapest. (2025.01.04)